

Märt Raud

“Alasi ja vasarate vahel”

Koolinõuniku mälestusi.
(Katkendeid)

Rootslased said emakeele ja loodusloo õpikud Rootsist, samuti õppevahendid ja kirjanduse tasuta. Maateaduse ja ajaloo alal puudusid õpikud. Neid aineid õpiti õpetajate jutustuste järgi.

7

Hiiumaad tundsin juba endisest ajast. Olin seal koos minister Jaaksoniga nädalapäevad ringi sõitnud ja koolidega tutvunud. Olime ka maantee äkilisel käänakul kraavipõhjaga tutvust teinud, mispuhul ministri autojuht, kunstnik Gentalen, oli pidanud külast abi otsima, et autot kraavist välja tirida. Sealsed kitsad maanteed ei olnud just autode jaoks loodud.

Hiiu rand on nukiline ja sopiline ning asustatud on saar ebaühtlaselt. Rahvas elab rannikumaal, kuna saare keskosa oma soise võsastiku ja kehvapärase madalmetsaga elanikest peaaegu tühi on. Sõitsin kord kevadel huvi pärast rattal saare risti läbi - enam osa teed tuli ratast kõrval ajada. Rahva arvamise järgi ei tasunud kidura võsastiku ülesharimine vaeva, kuna suurem osa mehi pealegi merel viibis. Uudismaade ülesharimist ja maaparandamist oli alustatud alles pärast aastat 1934 riigi toetusel. Hiiu talupojad tõendasid, et iseseisvuse viimastel aastatel on palju soid kuivatatud ja võsastikku põlluks ja heinamaaks üles roogitud. K. Pätsi valitsuse vastu oli hiidlastel suurim aukartus. Mu voorimees hr.Sergo ütles: “Kui oleks Päts veel mõne aastagi saanud valitseda, siis oleks meie saare majanduslik elu sootuks teise ilme saanud. Tagajärjed olid nüüdki suured: varem ei tulnud Hiiumaa iialgi oma teraviljaga välja, ikka tuli seda sisse vedada, aga nüüd jäi teda isegi väljaveoks.”

Saarel oli palju jõukust, mis oli kogutud meresõitudel. Läbisõidul paistis silma toredaid elamuid, mille olid püstitanud vanad merekarud.

Jõukuselt oli rahvas ebaühtlane. Lõunaranik erines põhjapoolsest osast nagu Mulgimaa Võrumaast. Õhukese mullakihi tõttu olid põhjapoolsed põllud kidurad, kuna lõunapoolseid kihelkondi Käinat ja Emmastet Hiiu viljasalveks peeti.

Algkoolid - neid oli vist 20 - asusid ringi ümber saare. Kärdlas asus ka keskkool. Nende ühekordseks revideerimiseks kulus umbes 3 nädalat. Reeglikohaselt tuli koole revideerida kaks korda aastas, mistõttu ma iga aasta seal poolteist kuud viibisin. Selle aja kestel sai mõndagi näha ja kuulda. Hiidlased olid ladusad jutumehed ja nad ei olnud kadedad varjama oma elutarkust. Suurimat tänu Hiiumaa elu valgustamise eest võlgnen Käina algkooli õpetajale Hella Leivatile.

Lapsepõlves kuuldud jutud, et hiidlased olevat kohtlased ja napakad, üheväärilised kilplastega, olin ammu jõudnud välja naerda. Teadsin, et mandri arusaam ei küüni meremeeste, randlaste ja saarte elanike pilke ja nende omapäraste, tihti robustsete naljade hindamiseks. Nüüdsaaressa lähemalt tutvudes veendusin, et hiidlased on tõesti ületamatud humoristid ja irvhambad. Vürtsitada juttu naljaga ning teiste nokkimiste ja narrimistega on neil eluvajaduseks. Pihta antakse eriti naaberkihelkonna rahvale. Igal kihelkonnal on seal oma aunimi.

Põhjaranniku Kõrgessaare ja Kõpu elanikke nimetati “vandiraiujaiks”, nimetus on “mereröövli” teisend. Sealsed elanikud olid vanasti veendunud, et kõik, mis meri kaldale uhub, on nende oma. Hiiu põhjakaldal on juba vanasti juhtunud palju laevahukke.

(järgneb)